

Sygn. akt I CSK 810/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 października 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Barbara Myszka (przewodniczący)

SSN Wojciech Katner

SSN Anna Kozłowska (sprawozdawca)

Protokolant Ewa Krentzel

w sprawie z powództwa M. S.A. w Ł.
przeciwko Wojewódzkiemu Szpitalowi w P.
z siedzibą w P.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 października 2015 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej
od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 17 kwietnia 2014 r.,

- 1. oddala skargę kasacyjną,**
- 2. zasądza od powoda na rzecz pozwanego kwotę 1800 (jeden tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 7 listopada 2013 r. Sąd Okręgowy w P. oddalił powództwo M. S.A. z siedzibą w Ł. skierowane przeciwko Wojewódzkiemu Szpitalowi w P. o zapłatę 105.203,88 zł. W motywach rozstrzygnięcia Sąd Okręgowy ustalił, że pozwany w ramach prowadzonej działalności leczniczej zawarł w dniu 28 grudnia 2011 r. z V. S.A. w K. umowę o wykonywanie usług badania rezonansem magnetycznym, a w dniu 27 marca 2012 r. umowę z E. P. sp. z o.o. w W. dotyczącą sukcesywnych dostaw jednorazowego sprzętu medycznego do koronografii i koronoplastyki. W tej umowie strony zastrzegły, że wierzytelności z niej wynikające nie mogą być przedmiotem przelewu i poręczenia bez zgodą właściwego organu samorządu województwa [...].

Wskazane umowy miały charakter ramowy i były realizowane przez poszczególne zamówienia. Z kolei powód, w dniu 19 stycznia 2012 r., zawarł z E. P. sp. z o.o. umowę o współpracy w zakresie obsługi wierzytelności i udzielania poręczeń, na podstawie której poręczył istniejące i niewymagalne, jak również przyszłe zobowiązania szpitali wymienianych w załączniku nr 1 do umowy, w tym również pozwanego; poręczenie obejmowało zarówno zobowiązania z tytułu należności głównych jak i odsetek. Takie umowy w dniach 2 marca 2011 r. i 9 marca 2012 r. powód zawarł także z V. S.A. Wobec nieregulowania przez pozwanego należności z umów zawartych z dostawcami towarów i usług, te długi pozwanego uregulował powód jako poręczyciel, wstępując, zgodnie z art. 518 § 1 pkt 1 k.c., w prawa zaspokojonego wierzyciela. O dokonanej zapłacie powód informował pozwanego wzywając go do zaspokojenia roszczenia, jednakże bezskutecznie. Dokonując oceny prawnej tak ustalonego stanu faktycznego Sąd Okręgowy odwołał się do treści art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2011 r., Nr 112, poz. 654 ze zm.) stanowiącego o nieważności czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela dokonanej bez zgody podmiotu tworzącego publiczny zakład opieki zdrowotnej. Za taką czynność Sąd uznał również umowę poręczenia biorąc pod uwagę, że umowy zawarte przez powoda z dostawcami pozwanego miały na celu doprowadzenie do zmiany wierzyciela. Jednocześnie, w ocenie Sądu Okręgowego, umowy zawarte przez

powoda z dostawcami były pozorne ze skutkami z art. 83 § 1 k.c., zmierzały do obejścia prawa i ukrycia przelewu wierzytelności.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 17 kwietnia 2014 r. oddalił apelację powoda od wyroku Sądu Okręgowego aprobując ustalenia faktyczne tego Sądu i ich ocenę prawną. Uznał, że istotnie, rzeczywistym celem zawartych przez powoda z dostawcami pozwanego umów poręczenia nie było poręczenie, ale przelew wierzytelności, a taka umowa jest umową mającą na celu zmianę wierzyciela; zawarta zaś bez wymaganej ustawą zgody, co miało miejsce w sprawie, jest nieważna. Tak więc nieważność umowy pozornej wynika z art. 83 § 1 k.c.

W skardze kasacyjnej opartej na obu podstawach z art. 398³ § 1 k.p.c., powód, w ramach podstawy naruszenia prawa materialnego zarzucił naruszenie art. 65 § 2 i art. 83 § 1 k.c. oraz art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U z 2007 r., Nr 14, poz. 89 ze zm.) i art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2013 r., poz. 217). W ramach podstawy z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. skarżący zarzucił naruszenie art. 328 § 2 w związku z art. 391 k.p.c.

We wnioskach kasacyjnych skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania ewentualnie uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty przez uwzględnienie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Biorąc pod uwagę, że uzasadnienie wyroku sporządzone jest po jego wydaniu, naruszenie art. 328 § 2 k.p.c. z reguły nie ma wpływu na jego treść, a więc w rzeczywistości na wynik sprawy, jak wymaga tego sformułowana w art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. podstawa kasacyjna. Wyjątkowo, jak wielokrotnie wskazywał Sąd Najwyższy, zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. może stanowić usprawiedliwioną podstawę skargi kasacyjnej, jednak tylko wówczas, gdy uzasadnienie zaskarżonego wyroku nie zawiera wszystkich koniecznych elementów bądź zawiera tak oczywiste braki, że nie jest możliwa kontrola kasacyjna. Taka sytuacja w sprawie nie zachodzi. Sądy obu instancji ustaliły, że umowa poręczenia była pozorna, ukrywała umowę przelewu, która z racji naruszenia przepisów ustawy, była nieważna. Jeżeli, w ocenie skarżącego,

ustalenie staniu pozorności (jako niewątpliwie okoliczności faktycznej - por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 2 kwietnia 2014 r. IV CSK 399/13; z dnia 23 stycznia 1997 r., I CKN 51/96, OSNC 1997, nr 6-7, poz. 79; z dnia 27 lipca 2000 r., IV CKN 91/00, niepubl.; z dnia 8 grudnia 2000 r., I CKN 1233/00, niepubl.; z dnia 9 listopada 2007 r., V CSK 278/06, niepubl.) nastąpiło z naruszeniem przepisów postępowania, zarzut naruszenia art. 328 § 2 k.p.c. (w związku z art. 391 k.p.c.) nie był w takiej sytuacji zarzutem ani odpowiednim ani wystarczającym, a jest przy tym nietrafny.

Powyższe pozostaje w związku z zarzutem naruszenia prawa materialnego, to jest naruszenia art. 83 § 1 k.c. Strona może kwestionować prawidłowość zastosowania tego przepisu w ustalonych przez sąd okolicznościach faktycznych i kwalifikację tych okoliczności w kategoriach pozorności, jednakże w okolicznościach sprawy nieprawidłowość/prawidłowość takiej kwalifikacji umowy zawartej przez skarżącego ostatecznie nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Za nietrafne uznać też należy pozostałe zarzuty naruszenia prawa materialnego, a więc naruszenia art. 65 § 2 k.c. oraz art. 53 ust. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U z 2007 r., Nr 14, poz. 89 ze zm.- dalej jako ustawa o z.o.z.) i art. 54 ust. 4 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej (Dz.U. z 2 2013 r., poz. 217- dalej jako ustawa o dz.l.). Przepis art. 53 ust. 6 ustawy o z.o.z. obowiązujący od 22 grudnia 2010 r. do dnia 30 czerwca 2011 r. nie miał w sprawie zastosowania z tej przyczyny, że stosunki zobowiązaniowe, będące źródłem zaspokojonych przez powoda roszczeń, łączące pozwanego z dostawcami (z V. S.A. i z E. P. sp. z o.o.) powstały w następstwie wykonywania zawartych z tymi podmiotami umów częściowych, co miało miejsce już po dniu 1 lipca 2011 r., a więc po wejściu w życie ustawy o dz.l. Oznacza to, że w sprawie mają zastosowanie przepisy tej ustawy. Tak więc Sąd nie mógł naruszyć powołanych w skardze kasacyjnej przepisów ustawy poprzedniej, z dnia 30 sierpnia 1991 r. - o z.o.z., w tym obowiązującego w okresie od 22 grudnia 2010 r. do 30 czerwca 2011 r. art. 53 ust. 6 tej ustawy, nie tylko dlatego, że ustawa ta przestała obowiązywać z chwilą wejścia w życie ustawy o dz.l., ale również dlatego, że Sąd jej nie stosował. Powołany przez skarżącego art. 53 ust. 6 ustawy o z.o.z. ma więc w okolicznościach sprawy znaczenie historyczne. Uwzględniając jego analogiczną,

jak art. 54 ust. 5 obecnie obowiązującej ustawy, treść oraz wynikający z tych regulacji niewątpliwie zamierzony cel ustawodawcy udzielania wierzytelnościom publicznym zakładów opieki zdrowotnej coraz szerszej ochrony, kształtujący się kolejno stan prawny wymaga przypomnienia.

W pierwotnym brzmieniu art. 53 ustawy o z.o.z. nie przewidywał konieczności uzyskania zgody organu założycielskiego na dokonanie czynności prawnej, która miała na celu zmianę wierzyciela zadłużonego z.o.z. Do dnia 22 grudnia 2010 r. przepisy ustawy o z.o.z. wymieniały konkretne umowy, to jest zbycia, dzierżawy, najmu, użytkowania oraz użyczenia aktywów trwałych samodzielnego publicznego zakładu opieki zdrowotnej, które, jeżeli zostały zawarte z naruszeniem wymogów wynikających z ust. 2-5 art. 53, były nieważne z mocy prawa (ust.6). Kategorię „czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela” ustawodawca wprowadził do ustawy z dniem 22 grudnia 2010 r., dokonując ustawą z dnia 22 października 2010 r. o zmianie ustawy o zakładach opieki zdrowotnej (Dz.U. z 2010 r. Nr 230, poz. 1507) zmian ustępu 6 art. 53, a także ust. 7. Zmiany dokonano w ten jednak sposób, że w ust. 7, zachowując wyliczenie umów z uchylonego ust. 6, dodano umowę przelewu; mogło to wskazywać, że w kategorii „czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela” ujętej w ust. 6 w nowym brzmieniu, mieści jedynie przelew. Ta nowa regulacja miała zastosowanie do zobowiązań z.o.z. powstałych po dniu 22 grudnia 2010 r. (art. 4 ustawy z dnia 22 października 2010 r.). Mimo takiego brzmienia znowelizowanego przepisu zamysłem ustawodawcy już wówczas najwyraźniej było objęcie zmienionymi przepisami wszystkich czynności prawnych, których skutkiem była zmiana wierzyciela z.o.z. Wynikało to z uzasadnienia projektu ustawy (por. druk sejmowy nr 2138, sejm RP VI kadencji), w którym wskazano cele regulacji w postaci ograniczenie „handlu wierzytelnościami” poprzez konieczność uzyskania zgody przez podmiot, który utworzył zakład oraz wskazano, że intencją ustawodawcy jest objęcie powyższym ograniczeniem wszystkich czynności prawnych, które w efekcie doprowadziłyby do zmiany wierzyciela.

Art. 54 ust. 5 obecnie obowiązującej ustawy o dz.l., zawiera identyczną regulację prawną jak w art. 53 ust. 6 ustawy o z.o.z., powtarza bowiem kategorię „czynności prawnej mającej na celu zmianę wierzyciela samodzielnego publicznego

zakładu opieki zdrowotnej”. Jak uprzednio tak i w tej ustawie przewidziano konieczność udzielenia zgody przez organ założycielski (podmiot tworzący z.o.z.) na dokonanie takiej czynności, wskazano na skutki braku zgody (nieważność czynności prawnej), wprowadzono legitymację czynną organu nadzorczego w procesie o ustalenie nieważności omawianej czynności prawnej. W nowej ustawie nie wymienia się już żadnych konkretnych umów, ustawa nie zawiera uregulowania analogicznego do ust. 7 art. 53 ustawy o z.o.z. w brzmieniu obowiązującym od 22 grudnia 2010 r.

Problem oceny skutków prawnych zawarcia i wykonania umowy poręczenia, zabezpieczającej wierzytelności do zakładu opieki zdrowotnej, pojawił się w orzecznictwie Sądu Najwyższego już w poprzednio obowiązującym stanie prawnym. W tym okresie do umów zawieranych przez z.o.z. wprowadzano z reguły postanowienia o zakazie przelewu wierzytelności przysługujących wobec szpitali, bez wiedzy i zgody szpitala, a czyniono to w celu ewentualnego ograniczenia obrotu wierzytelnościami, w interesie zadłużonych jednostek leczniczych. Przed roszczeniami subrogacyjnymi poręczycieli (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.) szpitale broniły się m.in. zarzutem, że zawierane przez ich wierzycieli umowy poręczenia były w istocie umowami faktoringu lub umowami o zbliżonych skutkach prawnych. Miało to prowadzić do nieskuteczności poręczenia z racji naruszenia odpowiedniego *pactum de non cedendo* (art. 509 k.c.). W uzasadnieniu wyroku z dnia 24 kwietnia 2008 r., IV CSK 39/08 (nie publ.) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że zawarcie przez wierzyciela szpitala umowy poręczenia z innym podmiotem, mimo umieszczenia w umowie ze szpitalem postanowienia *pactum de non cedendo*, „było wprawdzie działaniem zgodnym z treścią zobowiązania, ale nie da się pogodzić z zasadą rzetelności i lojalności w wykonaniu zobowiązania względem kontrahenta, bowiem naruszało jego uzasadniony interes”. Taka sytuacja mogła prowadzić do uznania poręczenia za nieważne w świetle art. 353¹ k.c. jako naruszającego zasady współżycia społecznego. Z kolei, w uchwale z dnia 20 kwietnia 2012 r., III CZP 10/12 (OSNC 2012, nr 10, poz. 117) Sąd Najwyższy przyjął, że umowa poręczenia może być uznana za umowę pozorną (art. 83 § 1 k.c.), zawartą w celu ukrycia przelewu wierzytelności wykluczonego w *pactum de non cedendo* (art. 509 k.c.).

Kształtujące się orzecznictwo doprowadziło do wypracowania w zasadzie zgodnej linii orzeczniczej, której rezultatem jest pogląd o nieważności poręczenia udzielonego za zobowiązania publicznego zakładu opieki zdrowotnej bez wymaganej zgody podmiotu tworzącego z.o.z. (por. wyroki: z dnia 6 czerwca 2014 r. I CSK 428/13, OSNC z 2015 r., nr 4, poz. 53; z dnia 19 listopada 2014 r. II CSK 9/14, niepubl.; z dnia 9 stycznia 2015 r. V CSK 111/14, Biul.SN z 2015 r., nr 2, poz.13; z dnia 6 lutego 2015 r. II CSK 319/14 i II CSK 238/14; z dnia 18 lutego 2015 r. I CSK 110/14; z dnia 24 kwietnia 2015 r.: II CSK 546/14, II CSK 797/14, II CSK 664/14, II CSK 546/14, II CSK 830/14, II CSK 788/14, niepubl.).

Biorąc pod uwagę, że wymienione wyroki Sądu Najwyższego i zaskarżony wyrok dotyczą tego samego powoda a okoliczności faktyczne stanowiące podstawę żądań były analogiczne, tylko przypomnieć należy, że w powołanych orzeczeniach przyjęto, iż „czynność prawna mająca na celu zmianę wierzyciela” w rozumieniu art. 53 ust. 6 i 7 ustawy z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej w brzmieniu obowiązującym od dnia 22 grudnia 2010 r. i art. 54 ust. 5 ustawy z dnia 15 kwietnia 2011 r. o działalności leczniczej, obejmuje nie tylko umowy bezpośrednio dotyczące zmiany wierzyciela, lecz także takie, których skutkiem jest wskazana zmiana. W szczególności uznano, że nie można zakładać, iż doszło do oznaczenia czynności prawnych, których musi dotyczyć zgoda organu założycielskiego, gdyż zamierzeniem ustawodawcy było wskazanie ogólnie na takie czynności prawne z punktu widzenia ich celu jurydycznego, przewidywanego przez strony, niezależnie od ich konstrukcji dogmatyczno-prawnej oraz typowej dla nich funkcji. Chodziło zatem o wszystkie czynności, które w łańcuchu zdarzeń prawnych doprowadzą do zmiany wierzyciela. Nie ma żadnych jurydycznych argumentów, aby wykładni tej nie zaaprobować. Uwzględnia ona wyniki zarówno wykładni językowej, jak i wykładni funkcjonalnej, celowościowej, a także historycznej. Dodać bowiem należy, że kształtowanie przez ustawodawcę ochrony wierzytelności z.o.z. w kolejno obowiązujących przepisach wyraźnie wskazuje, nie tylko na jej doprecyzowanie ale i rozszerzanie, co stanowi niewątpliwie odpowiedź zarówno na pojawiające się wątpliwości interpretacyjne jak i odpowiedź na stosowanie przez podmioty profesjonalnie zajmujące się obrotem wierzytelnościami takich konstrukcji

prawnych, które umożliwiają unikanie konieczności uzyskania zgody podmiotu tworzącego z.o.z. na nabycie wierzytelności do niego.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną podziela stanowisko, że czynnością prawną, wymagającą zgody organu założycielskiego jest również poręczenie za zobowiązania zakładu opieki zdrowotnej. Skoro bowiem skutkiem zawarcia umowy poręczenia może być (jest) wstąpienie w prawa zaspokojonego wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.), a więc zmiana wierzyciela, co jednak nie następuje przez czynność prawną, ale *ex lege*, z chwilą spłacenia wierzyciela przez poręczającego, były podstawy do przyjęcia, że umowa poręczenia zawarta bez zgody podmiotu tworzącego, wywołująca wszak w łańcuchu zdarzeń zmianę wierzyciela, jest tą czynnością prawną, z którą należy wiązać, w myśl powołanych przepisów, skutek nieważności.

W odniesieniu do nabycia wierzytelności z mocy samego prawa (*cessio legis*) przez osobę trzecią (poręczyciela), z chwilą spłacenia przez nią wierzyciela (art. 518 § 1 pkt 1 k.c.), można nadto zauważyć, że do *cessio legis* stosuje się w drodze analogii przepisy o przelewie, co jest uzasadnione z uwagi na podobieństwa konstrukcyjne i funkcjonalne. Z tej przyczyny istnieją uzasadnione podstawy do przyjęcia, że zakazy ustawowe przelewu, wynikające z przepisów prawa, dotyczą także nabycia wierzytelności w drodze *cessionis legis*. W związku ze ścisłym powiązaniem przez ustawodawcę pewnych kategorii wierzytelności z podmiotami tych praw, dopuszczenie w tym zakresie zmiany podmiotu w drodze podstawienia byłoby działaniem zmierzającym do obejścia prawa. Tak więc skoro obowiązuje ustawowy zakaz obrotu, bez zgody podmiotu tworzącego, w odniesieniu do wierzytelności wynikających z zobowiązań samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej, to wyłącza on również subrogacyjne nabycie wierzytelności na podstawie art. 518 § 1 pkt 1 k.c. (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 19 listopada 2014 r. II CSK 9/14 i z dnia 24 kwietnia 2015 r. II CSK 830/14 - niepubl.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 98 § 1 i 3 k.p.c. w związku z § 6 pkt 6 i § 12 ust. 4 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców

prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu (tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r., poz. 490).

eb